

РОЗДІЛ 7 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.1

БАГАТОМІРНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: УТОЧНЕННЯ ДЕЯКИХ СУТНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЯК ПЕРЕДУМОВИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ НОРМАТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

MULTIDIMENSIONALITY OF THE CRIMINAL LAW: UPDATING OF SOME SPECIFIC CHARACTERISTICS AS A PRECISION FOR STUDY OF CRIMINAL LAW NORMATIVITY

Вечерова Є.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права*

*Національного університету «Одеська юридична академія»,
докторант
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Статтю присвячено розгляду сутності кримінального права. Стверджується, що кримінальне право – багатомірне явище, що не збігається за змістом із кримінальним законом, для з'ясування сутності якого доцільно використовувати такі характеристики (параметри), як структура, властивості та ознаки кримінального права, де структура та властивості уособлюють собою «дух» кримінального права, а ознаки – «букву» кримінального права. Доводиться, що пріоритетне значення серед представлених характеристик кримінального права належить саме властивостям кримінального права, які покладені в основу його структури та ознак.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальний закон, структура кримінального права, властивості кримінального права, ознаки кримінального права.

Статья посвящена рассмотрению сущности уголовного права. Утверждается, что уголовное право – многомерное явление, не совпадающее по содержанию с уголовным законом, для определения сущности которого целесообразно использовать такие характеристики (параметры), как структура, свойства и признаки уголовного права, где структура и свойства олицетворяют собой «дух» уголовного права, а признаки – «букву» уголовного права. Доказывается, что приоритетное значение среди представленных характеристик уголовного права принадлежит именно свойствам уголовного права, которые положены в основу его структуры и признаков.

Ключевые слова: уголовное право, уголовный закон, структура уголовного права, свойства уголовного права, признаки уголовного права.

The article is devoted to the consideration of the essence of criminal law. It is argued that criminal law is a multidimensional phenomenon that does not coincide with the content of a criminal law. To clarify its essence, it is expedient to use such characteristics (parameters) as the structure, properties, and features of criminal law, where the structure and properties represent the „spirit“ criminal law, and signs – the „letter“ of criminal law. It is proved that the priority among the presented characteristics of criminal law belongs to the properties of criminal law, which are the basis of its structure and features.

Key words: criminal law, criminal act, structure of criminal law, properties of criminal law, signs of criminal law.

Постановка проблеми. Сутність кримінального права – це те основоположне питання, без адекватного пошуку відповіді на яке нівелюється розгляд усіх інших проблем у кримінально-правовій площині (у тому числі й проблематика нормативності кримінального права). Адже не можливо вирішувати приватні проблеми, не розібравшись із загальними.

Стан опрацювання проблеми свідчить про те, що заявлена тема була предметом жвавого дискурсу переважно на рівні філософії або ж теорії держави та права (Л.І. Заморська, Р.О. Кабальський, І.А. Полонка, Є.О. Романюк та ін.). У кримінально-правому ракурсі спроби розгляду окремих її складових так чи інакше здійснені у працях М.Й. Коржанського, В.О. Навроцького, В.Д. Філімонова тощо.

Однак, у силу новизни самої проблематики нормативності кримінального права на галузевому рівні наявні наукові розробки потребують подальшого вдосконалення та систематизації.

Зважаючи на вищевикладене, метою даного дослідження є послідовний розгляд таких питань, як праворозуміння, структура, властивості та ознаки кримінального права, а також зіставлення окремих сутнісних характеристик кримінального права між собою з тим, щоб надалі сформулювати певний методологічний каркас для всебічного і комплексного дослідження феноменології нормативності кримінального права.

Виклад основного матеріалу. «Сутність» у найбільш загальному вигляді тлумачиться як найголовніше, основне, істотне у кому-, чому-небудь; суть,

сенс, зміст будь-чого [1, с. 674]. У філософії під сутністю розуміють головне – визначальне у предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення [1, с. 674].

Сутність будь-якого явища прийнято пізнавати за допомогою окремих його характеристик (параметрів), тобто істотних особливостей [2, с. 1339].

На академічному рівні сутність кримінального права традиційно висвітлюється за допомогою такого набору характеристик, як предмет і метод кримінального права, функції (завдання) кримінального права, принципи кримінального права, джерела кримінального права, міжгалузеві взаємозв'язки кримінального права тощо.

Не заперечуючи важливість представленого підходу, все ж вважаємо його дещо неповним, оскільки існує й інша, більш глибока комбінація характеристик кримінального права, наприклад, структура кримінального права, властивості кримінального права, ознаки кримінального права, тлумачення змісту та співвідношення яких між собою дозволяє краще зрозуміти сутність кримінального права.

Крім того, архіважливе значення для тлумачення сутності кримінального права має попереднє з'ясування праворозуміння.

Адже «..будь-які дослідження явищ, що знаходяться на думку суб'єкта, який їх пізнає, у сфері публічного права, повинні починатися, як мінімум, з визначення аспекту, в якому вживається відповідний термін» [3, с. 16]. Інакше кажучи, «домовленість про терміни» має бути вихідним пунктом у будь-якому більш-менш серйозному науковому дослідженні.

Спираючись на дану методологічну призму, спробуємо далі послідовно визначитися із цими базовими питаннями (праворозуміння, структура, властивості та ознаки кримінального права), а також співставити окремо взяті характеристики кримінального права між собою.

Тривалий час вітчизняна кримінально-правова доктрина стояла на позиціях юридичного позитивізму у сфері праворозуміння. Більшість спеціалістів розглядали кримінальне право як систему кримінально-правових норм. Як це не парадоксально, але підходи до визначення кримінального права за останні десятиліття практично не змінилися і основний масив наявних дефініцій кримінального права обмежений параметрами кримінального законодавства.

У той же час існує низка беззаперечних і досить вагомих аргументів (як у науковому середовищі, так і на рівні правозастосування) на користь того, що «право» і «закон» слід розрізняти, що у повній мірі поширюється і на кримінальне право та кримінальний закон як їх різновиди.

Незбіг за змістом понять «кримінальне право» і «кримінальний закон» дає змогу, крім усього іншого, констатувати й про незбіг за змістом понять «норма» кримінального права і «стаття» кримінального закону. Про це більш детально мова піде у наших наступних публікаціях.

Як уже йшлося, у науці кримінального права ідея широкого розуміння права, на жаль, поки що належного визнання так і не отримала.

Як ілюстрацію зворотного можна навести лише декілька поодиноких авторських позицій, що є трансцендентними щодо нормативістської моделі праворозуміння.

Так, В.В. Мальцев переконаний, що при визначенні кримінального права, поряд із посиланням на нормативний блок, слід обов'язково робити вказівку на його функції (завдання) та принципи [4, с. 68-81].

Ю.С. Пудовочкін пише про те, що сучасне розуміння кримінального права повинно передбачати єдність трьох його компонентів: аксіологічного, інституційного та функціонального – та містити кримінально-правові ідеї (принципи), кримінально-правові норми та кримінально-правові відносини [5, с. 157].

Існують і деякі інші позиції вчених, сформульовані у подібному ключі. Сукупність цих визначень об'єднує те, що всі вони позиціюють нетотожність понять «кримінальне право» і «кримінальний закон». Водночас ці визначення свідчать про наявність розбіжностей у поглядах на структуру кримінального права.

У даному випадку нам імпонує висунута теоретиками концепція сенсового поля права, згідно з якою базові змістовні характеристики права найбільш повно виражаються через багатомірну єдність трьох його основоположних компонентів: (цінностей) функцій, принципів (ідей) та норм, що у концентрованому вигляді, власне, і відтворюють внутрішній зміст (візерунок) права [6, с. 63].

До вищенаведеного необхідно зробити лише невеличке уточнення.

На наш погляд, цінності самі по собі не є структурним компонентом права, вони опосередковано впливають на нього через функції, будучи їх першоосновою, тому далі ми дозволимо собі як структурні компоненти права розглядати не цінності, а функції права.

Таким чином, відштовхуючись від вищевикладеного, можна стверджувати, що структура кримінального права – це одна із його визначальних характеристик, яка розкриває внутрішню будову останнього та являє собою інтегративну єдність трьох компонентів: функцій, принципів та норм кримінального права, які перебувають між собою у нерозривній єдності і становлять стрижневі засади кримінального права.

Переходячи ж до розгляду властивостей як специфічних характеристик кримінального права, необхідно зазначити про наявність певних складнощів, які дещо утруднюють їх аналіз.

По-перше, на галузевому рівні властивості кримінального права спеціально не вивчалися, тому існує потреба у зверненні до загальнотеоретичних напрацювань у цій сфері.

По-друге, навіть серед теоретиків права, які займалися дослідженням властивостей права, відсутня єдність думок щодо їх інтерпретації. У резуль-

таті властивості права дуже часто і безпідставно отожднюються з його ознаками і навпаки.

Однією із причин наявного стану речей є той факт, що семантичні аспекти визначень цих понять є дуже подібними.

Так, «властивість» тлумачиться як якість, ознака, характерні для кого-, чого-небудь [1, с. 139], а «ознака» – як риса, властивість, особливість, кого-, чого-небудь [1, с. 429].

Разом із тим, така ситуація є наслідком логікогносеологічної помилки, адже дані поняття відрізняються у логічному та філософському значенні.

Саме тому слід погодитися із тими науковцями, які, вбачаючи різницю між властивістю права і його ознакою, під властивістю права цілком обґрунтовано пропонують розуміти його первинну характеристику.

Ознака права – це вторинна особливість, яка означає вияв властивості, характерної для права [7, с. 46]. Ознакою права є його зовнішній вигляд (форма), адже сама ознака є зрозумілою і доступною для безпосереднього сприйняття. Властивість права – це якісна характеристика права, його внутрішня сторона [7, с. 46].

Таким чином, є всі підстави стверджувати про те, що властивості кримінального права – це об'єктивні, сутнісні характеристики кримінального права, які у своїй сукупності визначають його якість і дають змогу охарактеризувати останнє як цілісне, самостійне явище об'єктивної дійсності [8, с. 4].

До основних властивостей кримінального права належать нормативність, загальнообов'язковість, державна гарантованість [8, с. 15].

Щодо формальної визначеності, яку часто також прираховують до властивостей права (кримінального права), то, на наш погляд, – це не властивість, а радше складова такої його ознаки як нормативний характер.

Ознаки кримінального права – це зовнішній вираз його властивостей.

Базовою ознакою кримінального права є те, що воно має нормативний характер, тобто об'єктивується у реальній дійсності у формі кримінального законодавства (сукупності статей КК України).

Якщо сутність кримінального права розглядати через такі характеристики, як структура, властивості та ознаки кримінального права, то умовно можна стверджувати й про те, що структура та властивості кримінального права уособлюють собою «дух» кримінального права, а ознаки кримінального права – «букву» кримінального права.

Щодо зіставлення структури, властивостей та ознак кримінального права між собою, то можна зазначити про таке. З одного боку, ці характеристики кримінального права перебувають між собою в органічній єдності, оскільки мають спільне завдання – допомогти розкрити сутність кримінального права. А з іншого – їх значущість у цьому процесі є неоднаковою.

Структура та ознаки кримінального права є похідними від його властивостей [8, с. 15]. За допомогою структури кримінального права забезпечується збереження його основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах [9, с. 647], а завдяки ознакам кримінального права здійснюється об'єктивація властивостей кримінального права у реальній дійсності.

Висновки. Таким чином, підбиваючи підсумки усього вищевикладеного, представляється можливим коротко підсумувати наступне.

1. Кримінальне право – багатомірне явище, що не збігається за змістом із кримінальним законом, для з'ясування сутності якого доцільно використовувати такі характеристики (параметри), як структура, властивості та ознаки кримінального права, де структура та властивості уособлюють собою «дух» кримінального права, а ознаки – «букву» кримінального права.

2. Пріоритетне значення серед представлених характеристик кримінального права належить саме властивостям кримінального права, які покладені в основу його структури та ознак.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тлумачний словник сучасної української мови / Укладачі : Л.П. Коврига, Т.В. Ковальова, В.Д. Пономаренко ; За ред. доктора філологічних наук, проф. В.С. Калашника. – Х. : Белкар-книга, 2005. – 800 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун 2001. – 1440 с.
3. Болгова В.В. Публичное право: проблемы теории, методологии, практики : автореф. дис. на соиск. учен. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / В.В. Болгова. – Тамбов, 2009. – 49 с.
4. Мальцев В.В. Понятие и место уголовного права в системе отраслей права / В.В. Мальцев // Государство и право. – 2000. – № 5. – С. 68-81.
5. Энциклопедия уголовного права. – Т. 1 Понятие уголовного права. – СПб : Издание профессора Малинина, 2005. – 699 с.
6. Гаврилова Ю.А. Смысловое поле права (философско-правовой аспект) / Ю.А. Гаврилова. – Волгоград : Издательство ВолГУ, 2011. – 154 с.
7. Полонка І.А. Нормативність права: загальнотеоретичний аналіз : дис. ... кандидата юридичних наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень / І.А. Полонка ; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2013. – 304 с.
8. Романюк Є.О. Основні властивості права в контексті природно-правового та позитивістського праворозуміння : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень / Є.О. Романюк ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2013. – 20 с.
9. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд ; научно-ред. совет: предс. В.С. Степин, заместители предс.: А.А. Гусейнов, Г.Ю. Семигин, уч. секр. П. Огурцов. – М. : Мысль, 2001. – Т. III. – 2001. – 692 с.